

ПРОНАЛАЗЕЊЕ ПОМОЋИ, ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ ПОМОЋИ

Референтни број пројекта: 2024-1-FR01-KA220-ADU-000255033

| Модул 3 |

Улога друштвено ангажованог
позоришта

Copyright and License of Use

© 2025 FADO Consortium. All rights reserved.

Овај материјал за обуку развијен је у оквиру Еразмус+ (Erasmus+) пројекта „FADO: Finding Assistance, Delivering Outreach“, кофинансираног од стране Европске уније под бројем уговора о гранту 2024-1-FR01-KA220-ADU-000255033.

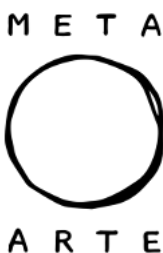
Осим ако није другачије назначено, комплетан садржај у овој публикацији лиценциран је под Creative Commons Ауторство – Некомерцијално – Делити под истим условима 4.0 Међународном лиценцом (CC BY-NC-SA 4.0).

Слободни сте да:

- **Делите** – умножавате и редистрибуирате материјал у било којем медијуму или формату
- **Адаптирате** – прерађујете, мењате и надограђујете материјал под следећим условима:
- **Ауторство** – Морате навести одговарајуће заслуге, обезбедити линк до лиценце и назначити да ли су измене направљене.
- **Некомерцијално** – Материјал не смеће користити у комерцијалне сврхе.
- **Делити под истим условима** – Ако прерађујете, мењате или надограђујете материјал, своје доприносе морате дистрибуирати под истом лиценцом.

Да бисте погледали копију ове лиценце, посетите:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Sufinansira
Evropska unija

Финансирано од стране Европске уније. Изражени ставови и мишљења су, међутим, искључиво ставови и мишљења аутора/аутора и не одражавају нужно ставове Европске уније или Извршне агенције за образовање и културу (EACEA). Ни Европска унија ни EACEA не могу бити одговорне за њих.

FADO

Finding Assistance, Delivering Outreach:
A comprehensive support system for victims of
gender-based violence
Project ref. NO: 2024-1-FR01-KA220-ADU-000255033

Опис модула

Социјално ангажовано позориште спаја уметност са друштвеном акцијом, укључујући заједнице у креативне процесе како би се подстакле промене. Укоренењено у старогрчкој катарзи и савременом активизму, оно негује инклузију, дијалог и оснаживање. Кроз радионице у различитим просторима, оно трансформише учеснике у приповедаче, промовишући кохезију, рефлексију и активно грађанство.

Шта ћу научити?

1. Разумевање концепта, историје и сврхе социјално ангажованог позоришта.
2. Препознавање његове улоге у промовисању социјалне кохезије, инклузије и оснаживања.
3. Идентификација кључних фигура, покрета и метода у овој области.
4. Истраживање начина на који се позориште може користити за активизам, образовање и исцељење.
5. Учење о вештинама потребним за осмишљавање и вођење радионица социјално ангажованог позоришта.
6. Истраживање креативних метода за укључивање различитих и маргинализованих заједница.
7. Коришћење позоришта као алата за дијалог, емпатију и друштвену рефлексију.
8. Промишљање о утицају социјално ангажованог позоришта на појединце и заједнице.

FADO

Finding Assistance, Delivering Outreach:
A comprehensive support system for victims of
gender-based violence
Project ref. NO: 2024-1-FR01-KA220-ADU-000255033

Садржај

1. ДРУШТВЕНО АНГАЖОВАНО ПОЗОРИШТЕ – КРАТКА ИСТОРИЈА	1
1.1. Род	1
1.2. Древни корени и ране теорије	1
1.3. Приступи почетком 20. века	2
1.4. Експериментални покрети средином и крајем 20. века	3
1.5. Savremenі primeri (1990 – 21. века)	6
2. РАДИОНИЦЕ ДРУШТВРНО АНГАЖОВАНОГ ПОЗОРИШТА	7
2.1. Карактеристике радионица друштвено ангажованог позоришта	7
2.2. Методе радионица друштвено ангажованог театра	9
3. БИБЛИОГРАФИЈА	10

1. Друштвено ангажовано позориште – кратка историја

1.1. Род

Друштвено ангажовано позориште је термин који описује различите позоришне форме које се баве одређеним друштвеним питањима. Историјски гледано, позориште по својој природи има друштвене аспекте као јавно извођење и огледало друштва. Међутим, то не значи аутоматски да оно свесно делује ка остваривању неког специфичног друштвеног или политичког циља. Како Центар за социјално ангажовано позориште (Ц-СЕТ, Универзитет у Реџајни, Канада) описује своју мисију: „Социјално ангажовано позориште је замишљено као етички простор могућности који се ослања на методологије примењеног позоришта – уз разумевање да се здравље појединца и заједнице може одржати кроз људску способност замишљања.“

Оно подстиче активно учешће грађана и спаја друштвена питања са уметничком креативношћу. Његов циљ је спровођење позоришних активности кроз рад уметника и стручњака који промовишу уметност, културу и оснаживање људи, група и заједнице, са перспективом трајне друштвене трансформације и иновације у културној продукцији. То је врста позоришта у којој уметници раде заједно са неглумцима и где обични људи могу постати протагонисти позоришне акције. Свако, без обзира на своје године, порекло или стање, заправо може допринети позоришним напорима својом креативношћу.

У друштвено ангажованом позоришту нагласак је на процесу како би се подстакли лична трансформација, међуљудски односи, дијалог и осећај заједништва; приче појединаца постају део заједничког искуства. Социјално ангажовано позориште је ефикасан алат за промовисање социјалне кохезије, инклузије и активног учешћа. Због тога се оно одвија у различитим контекстима као што су улице, затвори, центри за мигранте, школе и слично.

1.2. Древни корени и ране теорије

Позориште као средство за подстицање процеса исцељења у заједници има корене у античким временима. Аристотел у својој „Поетици“ говори о катарзичној функцији позоришног извођења; појединци могу да прераде своја драматична искуства и тескобу тако што ће поново проживети тешке и драматичне ситуације.

Како Понтремоли наводи:

„Трагична ситуација ставља хероја пред избор: или да се препусти неизбежном или да га игнорише и крене против њега кроз трансгресивну акцију усмерену против границе, која је објективизирана у закону, табуу и традицији... Трансгресија повлачи за собом одговорност... херој прави грешку... па ипак, његова грешка дијалектички не спречава плодноност тог геста... Исход је трагична жртвена смрт хероја... Херој је жртвени јарац, ритуална жртва... У заштићеном простору ритуала, група доживљава смрт безболно: кроз механизам идентификације, жртва је делегирана да крене на пут групе ка сусрету са божанским и помаже заједници да превазиђе искуство кризе“.

Као облик исцељења, позориште омогућава појединцима (глумцима и гледаоцима) да дају облик свом животном искуству унутар симболичког контекста у којем могу да граде односе и изражавају емоције које се могу пренети у стваран живот. Играње лика омогућава људима да

експериментишу са новим улогама које одређују и учвршћују њихов идентитет.

Виникот наводи да постоји сличност између позоришта и дечје игре; позориште је транзициони простор у којем се жеља може трансформисати у стварност. У исто време, реквизити, маске и костими су транзициони предмети који омогућавају појединцима да играју различите улоге и на крају изаберу онај који одговара њиховом сопственом ја.

1.3. Приступи почетком 20. века

Међутим, идеја о социјално ангажованом позоришту има своје корене у прошлом веку, када су авангардни покрети свесно почели да интервенишу у друштву. На пример, 1920-их и 1930-их година политичко

позориште и агитпроп коришћени су за утицај на друштвене и политичке промене.

Још један пример где се позориште користи у друштвене сврхе и као средство исцељења је **психодрама**, коју је осмислио **Јакоб Леви Морено** почетком двадесетог века.

Моренове технике су засноване на групи (на супрот Фројду који изолује пацијента): у свом **Позоришту спонтаности** он наводи људе да режирају стварне животне ситуације о којима гледаоци касније могу да дискутују. Морено верује да се све чињенице из стварног живота могу представити, чак и оне о којима се не говори, због чега људи могу да искусе катарзично и терапијско окружење.

Постоје два приступа психодрамаи: **отворено и затворено окружење**. У отвореном окружењу, психодрама се одвија на месту које је групи познато (на пример, у фирми или пословном контексту), док се у затвореном окружењу контекст посебно креира, а стварни живот се оставља напољу. Постоји пет елемената који карактеришу психодраму: **сцена**, **појединац** (који представља самог себе), **редитељ** (терапеут који води и олакшава радну сесију), **помоћни ја** (који помажу редитељу, делују као споредни глумци или као алтер его појединца и анализирају динамику изнутра) и **публика** (јавност која посматра акцију споља, али изражава своје мишљење јер се оно што се дешава на сцени односи на целу групу).

1.4. Експериментални покрети средином и крајем 20. века

Током 1960-их и 1970-их година друштвена и политичка питања су експлодирала, а позориште је коришћено као средство за преношење политичке и друштвене поруке у циљу анализе и промене друштва. У САД је основан **El Teatro Campesino** како би се дао глас јужноамеричким пољопривредним радницима, док је **Bread and Puppet Theatre** постао познат по својим парадама против Вијетнамског рата. Глумци и редитељи више не користе традиционалну позоришну зграду за своје протесте, већ делују на улицама и користе позоришна средства за борбу против неправде. На сличан начин, **Living Theatre** Џулијана Бека и Џудит Малине постао је познат по представама оријентисаним на решавање друштвених и политичких питања ради промене друштва.

Године 1959. пољски редитељ Јежи Гротовски основао је позориште-лабораторију, место где глумци могу да истражују и експериментишу како би остварили себе, у потрази за истином као антрополошком

потребом за досезањем знања и лепоте. Истина може да разбије стереотипе, спољна наметања и да се супротстави масовној култури; она може допрети до најдубље суштине појединца. Оно што је важно јесте сусрет са другим (колегом или гледаоцем); зато 1970-их Гротовски престаје да продуцира представе како би се посветио **пара-позоришту**, пракси која укључује неглумце који користе извођачке технике из различитих традиција да би истражили унутрашње ја сваког појединца.

Еуђенио Барба, у истим годинама, започиње праксу „размене“ (**barter**), моменат прославе где се професионалне позоришне групе сусрећу са другом групом непрофесионалаца ради размене песама и плесова. Кроз праксу размене Барба и његова група **Odin Teatret** посећују затворе, домове за старе, омладинске организације, психијатријске болнице, мала села широм света и тако даље.

Са сличним приступом, Ђулијана Скабију у Трсту позива психијатар Франко Базаља да покрене радионицу са професионалним уметницима и психијатријским пацијентима како би изградили џиновског плавог коња (названог **Марко Кавалџо**), који отвара врата психијатријске болнице у Трсту и предводи шарену уличну параду.

Након ових искустава, многе позоришне групе од 1970-их надаље (које Барба дефинише као групе **Трећег позоришта**) почињу да раде у маргинализованим контекстима, било искључиво са едукативним приступом или са едукативним и уметничким приступом. У неким случајевима, едукативни приступ постаје терапија сама по себи.

На пример, Валтер Ориоли у Италији осмишљава метод који комбинује Јунгову психоанализу и трансакциону анализу са техникама истраживачког и трећег позоришта; он овај метод назива **позоришна терапија**, а његов циљ је тражење хармоничног односа између ума, тела и гласа, како са самим собом тако и са другима. Према Ориолију, свако је јединствен и појединац може да сценски прикаже оно што проживљава користећи неке глумачке технике као што је **импровизација** и да истражи свој **предизражајни ниво**. Позоришни терапеут који води рад је глумац, редитељ и терапеут у исто време.

Друга техника у којој се позориште користи са терапијским приступом је **драматерапија** Роберта Лендија. Према Лендију, свака особа мора да игра различите улоге у различитим контекстима. Драматерапија помаже појединцу да се не укочи у једној улози. Користећи говор тела, ова техника користи позориште да да смисао „**драмским механизмима у психијатријским поремећајима**“; на пример, позориште може помоћи

психотичним пацијентима да прекину са својом улогом искључивања других.

Драматерапија укључује пет фаза: **загревање** (где позоришне технике помажу пацијенту да изабере улогу у односу на простор и друге пацијенте), **фокусирање** (где се одређују теме које ће бити приказане), **драматизација** и **деролизација** (односно повратак у свакодневни живот). Последња фаза је **завршетак** (где вербална и симболичка реституција урађеног рада омогућава појединцима да заврше активност).

У Јужној Америци, почетком 1970-их, Аугусто Боал је основао **Позориште угњетених** (инспирирано *Педагогијом угњетених* Паула Фреиреа) које је један од важних претеча социјално ангажованог позоришта. Боал укључује маргинализоване заједнице у позоришно стваралаштво, развијајући партиципативне позоришне технике као што су **позориште слика**, **форум позориште** и **невидљиво позориште**. У форум позоришту, на пример, гледалац ступа у интеракцију са представом како би модификовао причу и генерисао алтернативна решења за политичка и друштвена питања представљена публици. Позориште постаје језик за модификовање стварности и друштва.

Нови талас почео је 1990-их година када су професионални глумци били на сцени заједно са маргинализованим неглумцима, као што су особе са инвалидитетом, затвореници и психијатријски пацијенти. Уметници се сучавају и раде заједно са људима који представљају фрагмент стварног живота; гледаоци се сучавају са комплексном ситуацијом у којој се на сцени приказује оно што је друштвено маргинализовано и скривено. Ово преноси снажну политичку поруку; маргинализовани људи доживљавају нови статус и снажну могућност за нови живот. Они имају прилику да испричају своју причу својим телом и гласом и да ступе у интеракцију не само са професионалним глумцима на сцени, већ и са гледаоцима (који представљају друштво).

Важно искуство је **Compagnia della Fortezza** Арманда Пунца, позоришна трупа састављена од професионалаца и затвореника који су сада плаћени за свој рад на сцени.

Трупа је добила бројне престижне међународне награде и изводи своје представе изван затвора у Волтери где јој је седиште. У овом случају, затвор се трансформише у простор културе и развоја.

1.5. Savremeni primeri (1990 – 21. века)

У 21. веку неглумци су све више интегрисани у позоришне трупе, постајући перформери. На пример, **Good Chance Theatre** настао је у избегличком кампу познатом као „Џунгла“ у Калеу у Француској, 2015. године. Два британска драмска писца изградила су велику позоришну куполу („Купола“) где су месецима водили уметничке радионице и представе за мигранте заглављене на граници, заједно са међународним волонтерима. Искуство се касније проширило на Париз и Лондон, укључујући избеглице у колективно позоришно стваралаштво. Један од најпрепознатљивијих исхода била је представа **The Jungle**, продукција изведена у Лондону са мешовитом глумачком поставом професионалних глумаца и избеглица, која је приказала живот у кампу у Калеу. **Good Chance Theatre** представља пример транснационалног позоришта у заједници, скрећући пажњу широм Европе на моћ позоришта да да глас мигрантима и подстакне аутентичне сусрете међу културама. Њихов рад у избегличким камповима понудио је тренутке олакшања,

самоизражавања и солидарности – стварајући, буквално, „добру шансу“ за заједничку хуманост кроз уметност.

Позориште сведока (Theater of Witness) је иновативна форма документарног позоришта коју је развила оснивачица и уметничка директорка Теја Сепинук 1986. године, у којој се истините приче људи чији се глас у друштву није чуо обликују у оригиналне позоришне комаде и филмове које изводе сами ти људи. Извођачи деле своје стварне приче о трауми, маргинализацији, отпорности и трансценденцији. Сврха овог рада је да отвори срца публике како би се хуманизовао „други“ и повезали људи упркос међусобним разликама. **Позориште сведока** је аутентично, сирово приповедање које негује саосећање и разумевање, док истовремено слави отпорност људског духа и подстиче емпатију и разумевање. **Позориште сведока** позива публику да препозна лице и срце у сложеним друштвеним проблемима, негује емпатију и слави моћ људског духа да расте и трансформише се.

Пројекат Антигона (The Antigone Project), који промовише Фондација Аида, пример је социјалног позоришта примењеног у превенцији родно заснованог насиља. Креиран са циљем подизања свести и спречавања таквог насиља, пројекат делује у школама кроз позоришне радионице намењене тинејџерима. Вођени позоришним професионалцима, учесници изводе сцене које приказују различите динамике односа (пријатељство, љубав, љубомору, конфликт) и, кроз форум позориште и замену улога, уче да препознају психичко и физичко злостављање, деконструишу родне стереотипе и развијају емпатију. Овај искуствени приступ емоционално ангажује младе људе и показује се ефикаснијим од традиционалних предавања.

2. Радионице друштврно ангажованог позоришта

2.1. Карактеристике радионица друштвено ангажованог позоришта

Позоришне радионице су обично срж праксе социјално ангажованог позоришта.

Постоји много различитих приступа овим радионицама, али без обзира на то, постоје неке заједничке карактеристике:

1. Учесници **делују уместо да само гледају** позоришне представе; људи учествују у позоришним акцијама као глумци и аутори.
2. То је **групни рад** у којем учесници истражују, експериментишу и развијају вештине како оне које су повезане са извођачким уметностима (позориште, плес, певање и музика), тако и оне које се тичу међуљудских и друштвених процеса.
3. Драматургију радне сесије води **вођа**, али садржаје и теме радионице бира **група**. Вођа предлаже вежбе физичког и вокалног тренинга, вежбе замене улога, технике импровизације, ритмичка и просторна истраживања, креирање креативних материјала и тако даље, у складу са различитим праксама извођачких уметности.
4. Вођа бира ове праксе како би стимулисао **активно и креативно учешће** групе и сваког појединца; избори које вођа прави су, ипак, подложни променама у зависности од реакције укључених људи, како на извођачком, тако и на друштвеном нивоу.
5. Активности на радионици могу укључивати **извођачке уметности, визуелне уметности** и моменте заједничког славља и игара.

6. **Повратна информација (feedback)** о активностима које предлаже вођа је од суштинског значаја; постоје моменти дељења у којима се емоције и добробит учесника експлицитно изражавају.
7. Постоји групни „**ритуал**“ на почетку и на крају сесије.
8. Радионице социјално ангажованог позоришта могу се одвијати и **изван формалних позоришних простора** као што су позоришне сале и аудиторијуми; контекст може бити учионица или школска физкултурна сала, ходник у затвору, конференцијска сала у фирми или просторија у заједници за рехабилитацију.
9. Генерално, постоји **крајњи резултат** радионице који је отворен за спољну јавност; он може варирати од представа до презентације вежби, од момената заједничког славља до инсталације уметничких производа насталих током радионица.
10. Текст се бира у складу са потребама и могућностима учесника; генерално, **текстове креира сама група**. Када се изабере текст спољног аутора, он обично функционише као повод, односно полазна тачка.

2.2. Методе радионица друштвено ангажованог театра

Када се радионице социјално ангажованог позоришта одржавају, акције се изводе са, за и у самом друштвеном контексту у којем се реализују.

Први корак је **мапирање информација, материјала и утисака** кроз сусрете са људима који живе у одређеном контексту. Мапирање може варирати од формалних и неформалних интервјуа са сведоцима до онлајн истраживања, од састанака до активног присуства у самом окружењу.

Затим се вођа радионице састаје са онима који желе да учествују у њој (наставници, едукатори, психолози, волонтери, институције, становници и тако даље). Радионица се дефинише заједнички са њима јер она не укључује само групу одабрану за акцију, већ **целу заједницу**. Промене и понашање појединаца су на тај начин повезани са стварним животним ситуацијама.

Овај метод унапређује **друштвену димензију људског бића**, наглашавајући припадност групе и њених чланова референтној заједници, било да је она изабрана или стварна.

Играчка компонента методологије социјално ангажованог позоришта је суштински елемент у процесу учења и промоцији благостања. „Игра кроз рад“ подразумева ментални став ослобођен циљева оријентисаних

искључиво на резултат и удаљен од конвенција традиционалне глуме. Кроз задовољство и креирање простора без стереотипа и предрасуда, промовишу се посвећеност и активно учешће. Елемент „као да“, карактеристичан за позориште, омогућава учесницима да преиспитају своју прошлост, истражују сценарије другачије од оних у свакодневном животу и открију иновативна решења. Спроведена активност не подлеже евалуацијама, пошто не постоје крута правила, већ само слобода истраживања у складу са сопственим склоностима и колективним интересима. Социјално ангажовано позориште, стога, није само уметничка форма, већ права пракса **активног и партиципативног грађанства**, способна да генерише дубоке промене у друштву.

3. Библиографија

1. Барба, Еуђенио; Саварезе, Никола, (1991) Тајна уметност перформера: Речник позоришне антропологије, Рутлеџ: (Barba, Eugenio; Savarese, Nicola, (1991) *The Secret Art of the Performer: Dictionary of Theatre Anthropology*, Routledge)
2. Боал, Аугусто, (2000) Позориште потлачених, Плутто прес (Boal, Augusto, (2000) *Theatre of the Oppressed*, Pluto press)
3. Брехт, Бертолд, (1974) Кратки органон за позориште, Метјуен Лондон (Brecht, Bertold, (1974) *A Short Organum for the Theatre*, Methuen London)
4. Кливланд, Вилијам, (2008) Уметност и преокрет, Њувилиџ прес (Cleveland, Viliam, (2008) *Art and Upheaval*, New Village Press)
5. Барнет, Денис, (2016) ДАХ Театар: Изворник, Ленксинтон бук (Barnett, Dennis, (2016) *DAH Theatre a Sourcebook*, Lexington book)
6. Сепинук, Теја (2013) Позориште сведока – Проналажење лека у причама о патњи, трансформацији и миру, Џесика Кингсли Прес (Sepinuck, Teya (2013) *Theatre of Witness – Finding the Medicine in Stories of Suffering, Transformation and Peace* , Teya Jessica Kingsley Press)

Copyright and License of Use

© 2025 FADO Consortium. All rights reserved.

Овај материјал за обуку развијен је у оквиру Еразмус+ пројекта „ФАДО: Проналажење помоћи, пружање подршке“ (FADO: Finding Assistance, Delivering Outreach), суфинансираног од стране Европске уније на основу уговора о гранту бр. 2024-1-FR01-KA220-ADU-000255033.

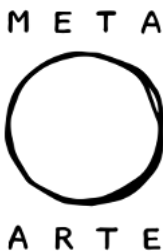
Осим ако није другачије назначено, сав садржај у овој публикацији лиценциран је под Creative Commons Ауторство – Некомерцијално – Делити под истим условима 4.0 Међународном лиценцом (CC BY-NC-SA 4.0).

Слободни сте да:

- **Делите** – умножавате и поново дистрибуирате материјал у било ком медијуму или формату
- **Прилагођавате** – прерађујете, мењате и надограђујете материјал под следећим условима:
- **Ауторство** – Морате навести одговарајуће ауторске заслуге, обезбедити линк до лиценце и назначити да ли су измене направљене.
- **Некомерцијално** – Материјал не смеете користити у комерцијалне сврхе.
- **Делити под истим условима** – Ако прерађујете, мењате или надограђујете материјал, свој допринос морате дистрибуирати под истом лиценцом.

Да бисте погледали примерак ове лиценце, посетите:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Sufinansira
Evropska unija

Финансирано од стране Европске уније. Изражени ставови и мишљења су, међутим, искључиво ставови и мишљења аутора/аутора и не одражавају нужно ставове Европске уније или Извршне агенције за образовање и културу (ЕАСЕА). Ни Европска унија ни ЕАСЕА не могу бити одговорне за њих.

ЧЕСТИТАМО

Успешно сте завршили
Трећи модул
ФАДО Метода (FADO Pathway)!

Како бисте га успешно привели крају,
за сам крај,
предлажемо вам да урадите
КВИЗ

ФАДО (FADO) је више од пројекта – то је покрет за друштвену трансформацију.

Кроз театар дајемо глас онима који се не чују и стварамо путеве ка исцељењу и оснаживању.

Будите део промене!

За више информација:

Посетите вебсајт fado-project.eu

Пратите нас

